

Eesti Keskkonnaühenduste Koda

Kliimaministeeriumile

Meie: 13.09.2023 nr 1-5/23/5926

Eesti Keskkonnaühenduste Koja seisukoht energiamajanduse arengukava aastani 2035 (ENMAK 2035) keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi eelnõu kohta

Üldine tähelepanek: kliimakriisi lahendused ei tohi tulla elurikkuse kriisi võimendamise hinnaga. EKO ei ole nõus väitega "Hetkel arenduses olevate tuuleparkide ümber käiva diskussiooni põhjal jääb mulje, et uute energiatehnoloogiate kasutusele võtmine ja keskkonnaseisundi parandamine samaaegselt pole võimalik ning vaja on teha põhimõtteline otsus, missugused eesmärgid on olulisemad." Toonitame, et tegemist ei ole "üks või teine"-tüüpi otsusega, vaid elurikkuse- ja kliimakriisiga tuleb tegeleda paralleelselt. Kiidame heaks, et eelnõu rõhutab ei-kahjusta-oluliselt ("Do no significant harm, DNSH") raamistikust lähtumise vajadust, ent see üksi ei taga piisavat kaitset elurikkuse hea seisukorra tagamiseks. Paralleelselt DNSH-printsipi arvessevõtmisega on olulised ka täiendavad meetmed looduse kaitseks ning rikutud maastike ja elukoosluste maksimaalseks taastamiseks, sest kliimakriisi ja elurikkuse kriisi vahel ei saa valida, need on üksteist võimendavad kriisid. Palume seda arvesse võtta kõikides põhimõttelistes ja kujundamisel olevates seisukohtades. Seetõttu on vajalik iga otsuse puhul kaaluda, kas saadav emissiooni-hüve kaalub üles toimivate ökosüsteemide lõhkumise.

Konkreetsed probleemkohad:

1. KSH programmi lähtekriteeriumid peavad lähtuma Pariisi kliimakokkuleppest.

Juhime tähelepanu, et KSH programmi eelnõus lähtutakse "Kliimapoliitika põhialused aastani 2050" dokumendist, mis on meie hinnangul ambitsioonides aegunud. Igasugustes hinnangutes tuleks võrdluseks ja lähtepunktiks võtta **Pariisi kliimakokkulepe** ning silmas pidada uuenevaid kliimaambitsioone.

2. KSH alusdokumendis puuduvad kavandatava tegevuse kirjeldus, tegelikud stsenaariumid ja alternatiivid. KSH programmi kohaselt on programm koostatud arvestades dokumendis "Hinnatavad energiamajanduse eesmärgid, poliitikainstrumendid, stsenaariumid ja seonduvad tehnoloogiad" toodud kavandatava tegevuse kirjeldust. Kavandatava tegevuse kirjeldus KSH aluseks olevas dokumendis aga puudub. Dokument koosneb ENMAK üldeesmärgi sõnastusest ja kaheksast tabelist, mille sisust ei ole võimalik välja lugeda ei kavandatavat tegevust ega ka alternatiive. Puuduvad ka terviklikud stsenaariumid ehk valikud erinevates arendatavates suundades. Stsenaariumideks ei saa kindlasti pidada tabelit 2.

Stsenaariumidena esitatuna jääb tabel arusaamatuks, kuna ei hõlma arendusvaldkondi süsteemselt ja selles puuduvad kirjeldatud ja põhjendatud alternatiivid. Tabel 2 kohaselt on

tuumaenergia arenduse valdkonnas ainsaks hinnatavaks alternatiiviks, et Eestisse ehitataks 2040 aastaks 900 MW

Tabel 2. Kliimaneutraalse elektritootmise stsenaariumid⁵

Stsenaarium	Eeldused
Võrdlusstsenaarium	- BAU Euroopa Komisjoni 2020. aasta võrdlusstsenaariumi piiranguteta - Hõlmab nõudlust majanduslikult kulutõhusate <i>power-to-X</i> lahenduste järele.
Taastuenergia ja salvestus (avamere tuuleenergia)	- Eestisse paigaldatud avamere tuuleenergia generaatorite võimsused on 1 GW aastaks 2030, 2 GW aastaks 2035, 3 GW aastaks 2040 ja 4 GW aastaks 2050.
Tuumaenergia	- 2040. aastaks on Eestisse ehitatud väike III+ põlvkonna modulaarne tuumareaktor, mille võimsus on 900 MW.
Süsiniku püüdmine ja kasutamine (CCU)	- TG11 põlevkivijaamad saavad süsiniku püüdmise võimekuse 2025 ja Auvere 2030. aastal.
Taastuva gaas	- 2030. aastaks on Eestisse rajatud 1 GW mahus <i>biogaasi</i> võimsusi.
Kõik tehnoloogiad	- Lubatud on investeerida kõikidesse vähese süsinikuheitega tehnoloogiatesse. - Impordile või võimsuste lisandumisele ei ole seatud lisapiiranguid.
1000 MW juhitav võimsus	- Lubatud on investeerida kõikidesse vähese süsinikuheitega tehnoloogiatesse. - Eestis on kogu analüüsitud perioodil olemas vähemalt 1000 MW juhitavat võimsust.
Kõik tehnoloogiad ilma netoimpordita	- Lubatud on investeerida kõikidesse vähese süsinikuheitega tehnoloogiatesse. - Elektri import ja eksport on igal aastal tasakaalus.

tuumareaktor. Avamere tuuleenergia kontekstis on ainsaks alternatiiviks pakutud arenduse võimsused 1 GW aastaks 2030 ning maksimaalne saavutatav võimsus 4 GW aastaks 2050. Seejuures ei ole aru saada, kas rakenduksid korraga kõik tabelis kavandatud "stsenaariumid" või mõni nendest. Juhime ka tähelepanu, et nn stsenaariumide tabel ei kajasta maismaa tuuleparke ega päikeseparke ja nende kavandatavaid alternatiivseid võimsusi. Kui tabel pärineb mõnest muust tööst, mis annab ENMAK protsessi sisendi, ei saa seda sellisel viisil (väljalõigatud fragmendina) esitada KSH stsenaariumidena. Kokkuvõtvalt ei ole ENMAK eesmärgid, kavandatud tegevus ja alternatiivid hetkel sõnastatud sellisel viisil, et need oleksid arusaadavad ja KSH protsessis hinnatavad.

EKO ettepanek: sõnastada kavandatud tegevus **eristatavate ja kõiki arendusvaldkondi hõlmavate alternatiivsete stsenaariumidena**. Kõige suuremat keskkonnamõju ja maakasutuse muutust eeldavate arendusvaldkondade puhul kirjeldada alternatiivid, mis hõlmavad üksnes siseriikliku energiajulgeoleku tagamist või on orienteeritud ekspordile ehk energeetikaäri võimaldamisele. Stsenaariumid peaksid kindlasti hõlmama vajadusi üksnes siseriikliku energiajulgeoleku tagamiseks (1), tuumajaama rajamist või sellest loobumist (2), põlevkivienergeetikaga jätkamist või sellest loobumist (3); energiaeksporti võimaldavaid stsenaariume erinevates mahtudes (ennekõike tuuleparke puudutav)(4).

3. Alternatiivsete stsenaariumide kirjeldamine ja hindamine peab olema KSH põhieesmärk.

KSH programmi p 6 "Mõju hindamise meetodika" selgituse kohaselt on ENMAK 2035 tasemega strateegilise planeerimisdokumendi mõjude hindamise esmane eesmärk tagada planeerimisdokumendi vastavus teiste sama ja kõrgema taseme dokumentidele.

Valdkonna mõju kaardistamine teiste valdkondade eesmärkide suhtes on loomulikult osa KSH-st, kuid selle esmane ülesanne peab olema riigile ekspertnõu andmine alternatiivsete valikute kontekstis - alternatiivide keskkonnamõju kirjeldamine, hindamine ja väiksema

keskkonnamõjuga alternatiivi väljaselgitamine. Kuna taastuvenregiale üleminek hõlmab endas ulatuslikke maakasutuse muutusi ja mõju elurikkusele ning sellelt pinnalt võivad tekkida vastuolud erinevate eesmärkide vahel, tuleb ENMAKis leida ka ühiskondlik kokkulepe selles osas, millises ulatuses ja kelle huvides (siseriiklik energiapoliitika vs ekspordile suunatud ärihuvi) soovib Eesti ühiskond maakasutuse muutmistega kaasnevat ühiskondlikke kulusid kanda. Alternatiivide kaalumise on seega poliitiliste valikute tegemiseks esmatähtis.

EKO ettepanek: Sõnastada KSH eesmärgid nii, et need hõlmavad KeHJS-st tulenevat kohustuslikke KSH ülesandeid - **selgitada välja alternatiivsete stsenaariumide keskkonnamõju ja pakkuda välja lahendused keskkonnamõjude leevendamiseks.**

4. Hinnata teadaolevates asukohtades planeeritavate tegevuste kumulatiivset mõju asukohapõhiselt

KSH programmi alalõigus "Geograafiline ulatus" märgitakse, et "ENMAK 2035 on riigiülene strateegiline planeerimisdokument, mis ei plaani asukohaspetsiifilisi tegevusi. ENMAK 2035 ette nähtavad tegevused võivad aset leida hetkel määratlemata asukohtades. Seetõttu on ka mõjude hindamine riigiülene ning ei ole asukohaspetsiifiline."

On tegevusi, mis võivad aset leida määratlemata asukohtades (nt tuumajaama rajamine) ning on tegevusi, mille asukohtades on valdavalt juba ruumilise planeerimise otsustega kaetud (meretuuleparkide planeeringud, maismaa tuuleparkide planeeringud, päikeseparkide planeeringud, juba rajatud tuule- ja päikesepargid).

Taastuvenenergia arendamise kiirendamise infotunnis 06.03.2023 kinnitati, et ENMAK 2035 on see strateegiline planeerimisdokument, kus hinnatakse kogu olemasoleva ja planeeritava taastuvenergeetika infrastruktuuri (maismaa ja mere tuuleparkid, päikesepargid) kumulatiivne ehk kuhjuv keskkonnamõju. Need mõjud tuleb ENMAKis hinnata kogumis, et riik saaks otsustada, kas kõik ruumilise planeerimise käigus lubatud arendusalad saavad realiseeruda või mitte ning millises mahus on see ühiskondlikult vastuvõetav. Pelgalt üldiste keskkonnaseisundi näitajate tasandil ei ole võimalik neid mõjusid adekvaatselt hinnata.

Järelikult neis valdkondades, kus on ENMAKiga seotud tegevuste tegelikud või potentsiaalsed asukohtades määratud, tuleb nende (ennekõike kumulatiivset) mõju **hinnata asukohaspetsiifiliselt.** Kui ENMAKis tasandil seda ei lahendata, tuleb koostada **üleriigiline energeetika teemaplaneering**, mille käigus tehakse kumulatiivsete mõjude hindamine ja alternatiivsed valikud. Vastasel juhul puuduvad riigil valikute tegemiseks vajalikud andmed.

Kuna KSH käigus kaalutakse ka Natura hindamise läbiviimist (lk 29), mille järeldused peavad olema seotud mõjutatavate Natura 2000 võrgustiku alade kaitse-eesmärkidega, ei saa hindamine ka seetõttu jääda täiesti abstraktsele tasandile.

EKO ettepanek: Viia juba olemasoleva ning planeeritava (kehtestatud või koostamisel olevate planeeringutega) taastuvenenergia taristu kumulatiivse mõju hindamine ning Natura hindamine läbi konkreetseid objekte ja otsuseid arvestades, et oleks selge ja hinnatud, millises ulatuses (hektarid, võimsus) on taastuvenenergia taristu (tuule- ja päikesepargid)

praeguseks planeeritud ja milline on nende realiseerumisel kumulatiivne keskkonnamõju (sh mõju maastikele ja elurikkusele) riigis tervikuna.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Maia-Liisa Anton, Eesti Keskkonnaühenduste Koja koordinaator

Eesti Keskkonnaühenduste Koda ühendab ühteteistkümnet keskkonnaorganisatsiooni: Eestimaa Looduse Fond, Eesti Ornitoloogiaühing, Eesti Roheline Liikumine, Balti Keskkonnafoorum, Eesti Üliõpilaste Keskkonnakaitse Ühing "Sorex", Läänerannik, Nõmme Tee Selts, Stockholmi Keskkonnainstituudi Tallinna Keskus, Pärandkoosluste Kaitse Ühing, Tartu Üliõpilaste Looduskaitsering, Keskkonnaõiguse Keskus.